

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Toropainen, Veli Pekka
TITLE	Palkkapiikojen työt ja asema 1600-luvun Turussa
YEAR	2023
VERSION	Final draft
CITATION	Toropainen, Veli Pekka (2023). Palkkapiikojen työt ja asema 1600-luvun Turussa. <i>Genos</i> , 94(2)

Palkkapiikojen työt ja asema 1600-luvun Turussa

Turun kämnerinoikeudessa käsiteltiin vuosina 1639–1700 noin kaksi tuhatta piikojä koskevaa oikeusjuttua. Kyseisellä aikavälillä Turussa palveli piikana vähintään 20 000 naista, ja mainittujen oikeustapausten perusteella syntyy monipuolinen kuva heidän elämästään. Piikojen arki avautuu oikeusjutuista heidän tehtäviensä, oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa kuvaamisen kautta. Työ oli piioille välttämätön hyve elannon hankkimiseksi ja yhteiskuntaan kuulumiseksi. Turussa piikomiseen liittyi erityispiirteitä, sillä kaupungissa palveleminen erosi maalaispiian pestistä jo pelkästään kestoltaan, sillä pesti otettiin usein vuotta lyhyemmäksi ajaksi. Käsitelen näitä erityispiirteitä tässä artikkelissa, ja etsin vastausta siihen, miten oikeuspöytäkirjojen jutut kuvaavat piikojen ja heidän työnantajiansa ajatuksia työstä sekä piikojen asemasta ja toiveista.

Piiat aiemmassa tutkimuksessa

Palkollisten asemasta ja elämästä on runsaasti perustutkimusta varhaismodernin Euroopan osalta. Naisten asemaa paikallisyhteisönsä työnteossa on tutkittu lisääntyvästi jo yli sadan vuoden ajan, mutta turkulaisista 1600-luvun piioista tällaista tutkimusta ei vielä ole. Jo tutkimuksen klassikko Alice Clark totesi vuonna 1919 teoksessaan *Working Life of Women in the Seventeenth Century*, että naisten merkitys väheni yhteisössä suurten pääomien keskittyessä miesten käsiin. Palkollisnaisten on katsottu olleen isäntäväkensä peukalon alla ilman oikeutta omaan tahtoon. Toteutuiko tämä väittäjä turkulaisten piikojen elämässä 1600-luvulla? Deborah Simonton on luonut monipuolisen kuvan naisten työn mahdollisuuksista vuonna 2003 julkaistussa teoksessaan *A History of European Women's Work: 1700 to the Present*.¹

Suomalaisista historioitsijoista Kirsi Vainio-Korhonen on osoittanut tutkimuksissaan *Ruokaa, vaatteita, hoivaa* (2002) ja *Nainen – vanhemman kaupunkihistorian tutkimaton sukupuoli* (2001), että naisten työ oli usein lähteissä näkymätöntä pätkätyötä, jollaista turkulaiset piiatkin harjoittivat. Artikkelissaan *Kaupunkilaispiikojen elämää 1770-luvun Turussa* (2006) Vainio-Korhonen on paneutunut nimenomaan turkulaispiikojen elämään. Saman teoksen *Työteliäs ja uskollinen* useista kirjoittajista tässä artikkelissa mainitut Marjatta Rahikainen, Anu Lahtinen,

¹ Harnesk 1990, 10; Simonton 2003, 4–5.

Markku Lamberg ja Anu Pylkkänen tarkastelevat piikojen asemaa Ruotsin valtakunnassa keskiajalta 1900-luvun alkupuolelle. Riitta Laitinen avaa puolestaan tutkimuksissaan naisten elinpiiriä Turussa.²

Tiina Miettisen väitöskirja *Ihanteista irrallaan* (2012) ja sen pohjalta kirjoitettu yleisesitys *Piikojen valtakunta* (2015) kuvaavat 1600-luvun hämäläisen maaseudun piikojen elämää. Kaupunkimainen elämäntapa poikkesi kuitenkin vahvasti maaseudun asetelmasta. Silti Miettisen teosten ja tässä artikkelissa kuvattujen piikojen elämässä on runsaasti yhtymäkohtia, vaikka ne ovat vaikeasti tulkittavissa ajatusmalleissa, joita heitä koskevat oikeustapaukset käsittelevät.³

Sellaista tutkimusta, joka keskittyy pelkästään 1600-luvun Ruotsin valtakunnan kaupunkilaisnaisten työhön, on vielä melko vähän. Tukholmasta tiedetään, että naiset olivat merkittävä voimavara työssä, ja he saattoivat hankkia arvostusta ja valtaa sen kautta. Sukupuolesta riippumatta ahkera ja taitava henkilö sai todennäköisemmin haluamansa kuin hänen vastakohtansa. Naisen oikeutta työntekoon säädeltiin kuitenkin voimakkaasti miesvaltaisilla aloilla.⁴

Jotta 1600-luvun turkulaispiikojen elämä kävisi ymmärrettäväksi, on syytä tarkastella heidän elämäänsä säädelleitä lakeja ja normeja, sekä heistä kertovia lähteitä. Esimodernin ajan lähteet syntyivät pääasiassa veronkannon, väestökirjanpidon ja oikeuslaitoksen tarpeisiin.⁵ Etenkin naisten työ on lähteistä vaikeasti löydettävissä. Turussa ei yleensä merkitty naisille mitään ammattia vero- ja väestöasiakirjoihin. Siviilisääty oli viranomaiselle aina kiinnostavampi ja merkittävämpi tieto, kuin naisen toiminta elinkeinoelämässä.⁶ Pääasiassa naiset merkittiin näihin lähteisiin naimattomina tyttärinä, aviovaimoina tai leskinä, kun miehet tunnistettiin aina joko ammatista tai säätyasemasta.⁷ Ennen 1650-lukua piikojen määrää ei ole mahdollista määrittää, sillä henkiveroluetteloon merkittiin kunkin talouden pään alaiset henkilöt vain yhtenä summana erottelematta heidän asemaansa taloudessa.⁸

² Laitinen 2006, passim; Laitinen 2017, passim; Simonton 2003, passim; Vainio-Korhonen 2006, passim; Vainio-Korhonen 2002, passim; Vainio-Korhonen 2001, passim.

³ Miettinen 2012 passim; Miettinen 2015, passim.

⁴ Ling 2011, 158–159; Ågren 2011, 5; Simonton 2003, 1; Stadin 2004, 255; Stadin 1993, 181–182. Ks. myös Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 40.

⁵ Miettinen 2012, 9–11; Vainio-Korhonen 2001, 185–186.

⁶ Pylkkänen 1990, 140; Simonton 2003, 2; Vainio-Korhonen 2001, 186.

⁷ Ling 2011, 164; Vainio-Korhonen 2001, 186.

⁸ Von Bonsdorff 1894, 358.

Turkua koskevissa lähteissä on 1600-luvun alussa lähes täydellinen kahdenkymmenen vuoden aukko, joten kaupungin piioista ei ole mahdollista saada mitään tietoja. Raastuvanoikeuden tutkivana alioikeutena toimineen kämnerinoikeuden pöytäkirjat ovat säilyneet vuodesta 1639, ja varsinkin niissä on paljon tietoa naisten elämästä, sillä niihin merkittiin alustavat tutkimukset raastuvanoikeuden jakamia tuomioita varten. Tämä artikkeli pohjautuu noin kahteen tuhanteen piikojä koskevaan oikeusjuttuun, jotka olen kerännyt Turun kämnerinoikeuden pöytäkirjoista. Olen poiminut niistä kaikki naisia jollakin tavalla koskevat oikeustapaukset. Vuosisadan jälkipuolella näitä naisia koskevia oikeustapauksia on kaikista vuosittain käsitellyistä oikeusjutuista 40–60 % eli 100–400 juttua. Raastuvanoikeuden pöytäkirjat alkavat vuodesta 1623, mutta ne sisältävät vähemmän piikoihin liittyviä oikeustapauksia kuin kämnerinoikeuden pöytäkirjat.⁹

Taulukko 1. Turun kämnerinoikeuden vuosien 1639–1698 oikeusjutut, jotka koskevat piikojä.

Oikeudenkäynnin aihe	Tapausta	%
Pesti ja palkkavaade	199	10,5
Palveluksesta pakeneminen	164	8,7
Maatut piijat	189	10
Piijat työssä, todistajana jne.	1344	70,9
Oikeustapauksia yhteensä	1896	100

Piikojä koskevat oikeustapaukset kuvaavat pääasiassa heidän työtään tai siinä aiheutuneita ongelmia, kuten Taulukko 1 osoittaa. Sama oikeusjuttu käsittelee usein kahta heihin liittyvää asiaa. Siksi edellä esitetyn taulukon jaottelu on osittain tulkinnanvarainen. Vuosisadan oikeusjutut ovat laajoja, sillä niissä selvitettiin asioiden taustoja hyvinkin tarkkaan, jolloin yksittäisen ihmisen historia ja toiminta tulevat esiin ja käyvät ymmärrettäväksi taustaansa vasten. Vaikka kyseessä ovat viranomaisasiakirjat, on niistä mahdollista kuulla myös piikojen omaa ääntä heidän kertoessaan näkökulmansa käsiteltävään asiaan. Tämä ääni voimistuu, kun lähteenä on suuri määrä asiakirjoja, jotka toistavat samaa teemaa.¹⁰

Tarkastelen tässä artikkelissa kriittisen lähiluvun kautta Turussa piikana palvelleiden naisten työtä ja elinpiiriä joidenkin sitä yleisesti tai erityisesti kuvaavien oikeustapausten kautta. Mikrohistorian käyttämällä lähiluvulla oikeustapauksista paljastuvat toistuvat käytännöt ja

⁹ KA z:172-z:205, passim.

¹⁰ Vainio-Korhonen 2006, 115–116.

poikkeuksellinen suhtautuminen omaan asemaan. Se avaa pieniä välähdyksiä yksittäisen piian ajatusmaailmaan. Toisaalta suuri oikeustapausten massa nostaa esiin tavalliset käytännöt. Monissa oikeustapauksissa toistuvat työn yhteydessä sanat maan tavan tai paikkakunnan tavan mukaan, joten ne kuvaavat tavalliseksi katsottua toimintaa.

Kruunu ja kirkko työn sääntelijöinä

Italialainen Alessandro Bichi kauhisteli naisen asemaa Ruotsin valtakunnassa 1600-luvun jälkipuolella. Hänen mukaansa maan päällä ei ollut toista paikkaa, jossa naiset elivät niin suuressa orjuudessa ja niin työntäyteistä elämää. Tavallisten naisten askareiden lisäksi heitä käytettiin kaikenlaisiin tehtäviin, kuten puintiin, soutamiseen, kantamaan raskaita taakkoja ja avustamaan hanslankarina rakennuksilla.¹¹ Bichi voisi kuvata tekstissään turkulaisten 1600-luvun piikojen työnkuvaa.

Piikojen arki saattoi olla yksioikoista raatamista, mutta siihen sisältyi tietenkin myös muu elämä, ihmissuhteet palveluskumppaneihin, isäntäväkeen, naapurustoon ja puolisoehdokkaisiin. Menneisyyden turkulaiset naiset, kuten muutkin Ruotsin valtakunnan asukkaat, elivät elämäänsä oman aikansa kulttuurin ja yhteiskunnan puitteissa. Heidän elinehtonsa poikkesivat nykypäivän naisten elämästä. Palvelussuhde ei ollut meidän ymmärtämämme työsuhde, vaan se liittyi tiukasti ihmisen syntyperään, yhteiskunnalliseen asemaan ja sukupuoleen asemaan sääty-yhteiskunnassa.¹²

Ruotsin valtakunnan kaupungeissa noudatettiin maanlain sijaan kuningas Maunu Eerikinpojan 1350-luvulla antamaa kaupunginlakia. Se oli laadittu Tukholmaa varten, mutta sopi myös muille kaupungeille, sillä siinä keskityttiin kaupunkilaiselinkeinoihin ja kaupunkiasumiseen. Kaupunginlain Rakentamisen kaareissa määriteltiin tarkasti sekä isäntäväen että palkollisten velvollisuudet ja se, miten tuli menetellä, kun heidän suhteensa tasapaino järkkyy¹³. Tätä keskiaikaista kaupunginlakia täydennettiin vähitellen erilaisilla määräyksillä ja asetuksilla,

¹¹ Bladh 2008, 148.

¹² Pylkkänen 2006, 73.

¹³ Kollanius 1645–1648: Rakennoxon Caari. XXI. Lucu.

mutta se pysyi voimassa aina vuoteen 1734, jolloin Ruotsin valtakuntaan saatiin ensimmäinen yleisvaltakunnallinen, sekä kaupungin että maaseudun kattava laki.¹⁴

Palkollisten asemaa määriteltiin uskonnon ja Ruotsin valtakunnassa jo 1500-luvulta kehittyneen puhdasoppisuuden kautta. Kruunu ja kirkko muodostivat teokratian, jossa kumpikin tuki toistaan. Martti Lutherin huoneentaulun (*hustavlan*) maailmassa palkollisen tuli kunnioittaa isäntää isänään lapsen nöyryydellä. Vastapainoksi hän sai tältä suojelusta, ravinnon, vaatteet ja lämmön. Kalmarin pastori Olaus Erici kirjoitti vuonna 1628 painetussa julkaisussaan *Speculum Domesticum* eli *Dageligh Spegel* kotitalouden toiminnasta. Siinä hän vertasi isäntää aurinkoon, emäntää kuuhun ja muita tähtiin. Palvelusväen oletettiin olevan uskollisen esivallalleen tämän ollessa poissa, kuten auringon talvella. Isännän omaisuus ja palkollisen toimet tuli hoitaa hyvin joka tilanteessa.¹⁵ Tiina Miettinen on osoittanut, etteivät piiat olleet kuitenkaan näin yksioikoisen alistettuja, vaan he saattoivat murtaa normeja ja saavuttaa silti arvostusta.¹⁶

Martti Lutherin opetukset työajoista ja työn hierarkiasta olivat selkeitä ja yksiselitteisiä myös sukupuolten välisissä suhteissa. Työ piti ymmärtää ammattina ja ammattikuntahierarkiat miesten alueena, jonka ulkopuolelle naiset oli erotettu. Lutherin ajatukset heijastelivat uutta talouskehitystä ja sen vaatimuksia, kuten rahataloutta ja työn korostamista.¹⁷ Arjen toimet ja velvollisuudet pitivät naiset tiukemmin kodin piirissä, mutta soivat heille mahdollisuuksia toimia kodin ulkopuolellakin. Tämä kuva sopii aiemmassa tutkimuksessa usein kuvailtuun luoteiseurooppalaiseen pienten perhetalouksien malliin.¹⁸

Vuonna 1664 annettiin ensimmäinen asetus palkollisten asemasta. Tämä asetus määräsi Ruotsin valtakuntaan käytännössä palveluspakon, sillä jokaisen, joka ei omistanut maata tai harjoittanut laillista ammattia, tuli olla veroa maksavan henkilön palveluksessa. Samalla palkolliset asetettiin isäntiensä määräysvallan alaisiksi.¹⁹ Merkittävä osa nuoresta taustaltaan

¹⁴ Bladh 2008, 148; Forsman 1896, 59, 114. Forsmanin mukaan Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki laadittiin vuosien 1350 ja 1357 välillä. Se oli tarkoitettu erityisesti Tukholmaa varten, mutta sitä voitiin käyttää myös muissa kaupungeissa; Kollanius 1645–1648: *Rakennoxon Caari*. XXI. Lucu.; Prytz 2017, 97.

¹⁵ Olaus Erici, *Speculum Domesticum* 1628; Borenberg 2020, 12–14, 17; Harnesk 1990, 40–42; Lahtinen 2006, 39; Lamberg 2006, 54; Rahikainen 2006, 29; Uppenberg 2018, 114–115, 262–263.

¹⁶ Miettinen 2015, passim; Pylkkänen 2006, 79–80.

¹⁷ Bodenberg 2020, 16–17; Florén 1991, 13; Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 37; Wiesner-Hanks 2001, 66.

¹⁸ Borenberg 2020, 20–22; Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 57; Ojala 2021, 115–120; Simonton 2003, 8, 13; Whittle 2017, 2.

¹⁹ Palkkaussääntö 1664; Pylkkänen 2006, 76; Rahikainen 2006, 9–13.

usein talonpoikaisesta naimattomasta väestöstä oli siis osan elämänsä palkollisena, lähinnä piikana tai renkinä. He olivat käytännössä lyhytkestoisissa pätkätöissä. Vasta uudessa vuonna 1686 annetussa palkkaussäännössä määriteltiin palkollisten lukumäärästä samassa taloudessa kuten myös palkasta. Tässä säännössä renkien määrää säädeltiin, mutta piikojen ei, sillä heistä ei ollut valtakunnassa pulaa. Palkkaussäännösten tarkoituksena oli taata työnantajille riittävä määrä työväkeä kohtuulliseen hintaan.²⁰

Sääntelyn ideaali ja käytäntö noudattivat pääasiassa toisiaan, ja piikojen asema oli jokapäiväisessä elämässä alisteista heidän isäntäväelleen. Naisten työ ei ollut miehissä maailmassa yhtä arvostettua kuin miesten, ja tämä näkyi heidän pienemmissä palkoissaan.²¹ Piikojen asema muotoutui käytännössä kussakin taloudessa isäntäväen tarpeiden mukaan. Ylhäältä annetut säännöt ja lainkohdat muodostivat vahvan kehyksen, jossa yksilöt sitten toimivat.

Turku 1600-luvulla

Turku oli 1600-luvulla Tukholman ja Göteborgin rinnalla Ruotsin valtakunnan suurimpia ja tärkeimpiä kaupunkeja. Se sijoittui toiseksi tai kolmanneksi suurimmaksi vuorotellen Göteborgin kanssa. Turku kuului myös Pohjois- ja Keski-Euroopan kaupunkien joukossa suuriin kaupunkeihin. Se oli Suomen merkittävin kauppakaupunki, sillä 1600-luvun alussa sen tavaravaihto oli 40 % koko Suomen alueen kaupunkien vaihdosta.²²

Kaupunki muodostui keskiaikaisen saksalaisen kaupunkimallin mukaisesti neljästä korttelista eli kaupunginosasta, joista Kirkko, Luostari ja Mätäjärvi sijaitsivat Aurajoen eteläpuolella ja Aninkainen sen pohjoispuolella. Turun sillan kahden puolen kohtasivat merkittävät tiet, joita kuljettiin Uudellemaalle, Viipuriin, Hämeeseen ja Pohjanmaalle. Lisäksi Aurajoki vei Itämerelle.²³

²⁰ Palkkaussääntö 1664; Borenberg 2020, 19; Harnesk 1990, 13, 26–27, 33; Miettinen 2015, 132–133; Nygård 1989, 45–50; Prytz 2017, 96; Pylkkänen 2006, 76, 79; Rosander 1967, 83; Sarti 2008, 417, 421–422; Vilmi 1991, 71–73; Whittle 2017, 6.

²¹ Pylkkänen 2006, 74–75.

²² Kallioinen 2000: 50; Laitinen 2006: 2; Pihkala 2001: 50; Niukkanen ym. 2014: 46–47.

²³ Laitinen 2006: 2; Seppänen 2015: 129.

Turun väkiluku nousi välillä nopeammin ja välillä hitaammin kaupan suhdanteiden mukaan. 1600-luvun alkupuolella kaupungissa asui yli 3 500 henkeä. Asukasluku oli vuosisadan puolivälissä mennessä 5 000 ja seuraavalla vuosikymmenellä se oli jo yli 6 000 nousten seuraavina vuosikymmeninä edelleen. Suurimmassa osassa valtakunnan kaupunkeja asukkaita oli vain joitakin satoja. Vuonna 1638 Turussa asui Suomen koko kaupunkiväestöstä kaksi viidesosaa. Turun sadat piikat asettuivat elämässään tähän ympäristöön.²⁴

Taulukko 2. Turun kokonaishenkikirjaväkiluku sekä väestön sukupuolijakauma ja piikojen määrä väestöstä henkilöinä ja prosentteina vuosina 1656, 1666, 1676, 1686, 1696, 1709 ja 1722. KA 7263, 7299, 7336, 7373, 7404, 7447a, 7465a.

Vuosi	1656	1666	1676	1686	1696	1709	1722
Henkikirjaväkiluku henkeä	2733	3195	3000	2960	3172	2730	1359
Miehiä henkeä	1076	1216	1328	1272	1249	984	540
Miehiä kaupunkiväestöstä %	39,2	38	44,3	44,3	39,4	36	39,7
Naisia henkeä	1657	1979	1672	1688	1923	1746	819
Naisia kaupunkiväestöstä %	60,8	62	55,7	55,7	60,6	64	60,3
Piikoja henkeä	387	442	376	430	571	443	186
Piikoja naispuolisesta kaupunkiväestöstä %	23,4	22,3	22,5	25,5	29,7	25,4	22,7
Piikoja koko kaupunkiväestöstä %	14,2	13,8	12,5	14,5	18	16,2	13,7

Piikojen kokonaismäärää vuosina 1639–1700 ei ole mahdollista laskea verotuslähteiden perusteella. Niistä selviää vasta 1650-luvulta lähtien vuosittain palveluksessa olleiden piikojen määrä. Koska heitä palveli vuosittain noin 350–550, olen määritellyt heidän kokonaismääränsä kyseisenä ajanjaksona alemman luvun mukaan yli 20 000:ksi. Myöskään sitä ei ole mahdollista määrittellä verotuslähteillä, kuinka kauan sama nainen palveli kaupungissa piikana. Oikeuslähteetkin kertovat vain harvoissa poikkeustapauksissa palveluksen pituuden.

Kuten Taulukko 2 osoittaa, vaihteli Turun kokonaishenkikirjaväkiluku vain vähän vuosikymmenestä toiseen, vaikka kokonaisväkiluku nousi melko tasaisesti, ennen 1690-luvulla nälänhädän ja sodan aiheuttamaa väestömäärän vähenemistä. Uudenkaupungin rauhan jälkeen vuonna 1722 laadittu henkikirja osoittaa kaupungin kärsimän tuhon ja väestökadon selvästi. Miesten vähäistä määrää selittää se, että esimerkiksi kaupungissa asuneet sotamiehet olivat henkiverosta vapautettuja, mutta heidän vaimonsa eivät. Sotamiesten määrä kohosi kerrallaan

²⁴ Ranta 1975: 145, 149, 151–152; Voionmaa 1913: 135–142.

yli kahteensataan henkeen. Toisena tärkeänä syynä oli se, että porvarisperheillä oli enemmän tarvetta piioille kuin rengeille.²⁵ Kolmanneksi vain miehille voitiin antaa porvarisoikeudet, joita jaettiin harkiten. Ainoastaan luvallisesti kaupunkiin ammattia harjoittamaan asettuneet miehet saivat yleensäkin oleskella sen alueella. Naisille oli sen sijaan runsaammin luvallisia tilaisuuksia harjoittaa työtä kaupungin alueella.²⁶

Piiat kuuluivat kaupungin säätyläistalouksiin ja porvarisperheisiin kiinteänä osana. Varsinaisen porvariston ulkopuolisissa työläisperheissä heitä ei ollut vielä 1700-luvullakaan. Perheenjäsenten ja piikojen lisäksi taloissa asui huomattava määrä naisia itsellisinä ja huonevaimoina.²⁷

Porvaristaloudet muodostuivat lähes poikkeuksetta ydinperheestä, johon kuuluivat vanhemmat ja lapset, mutta ei kolmatta sukupolvea, kuten pääkaupunki Tukholmassakin.²⁸ Noin puolessa porvaristalouksista palveli piika, koska ydinparin työvoima ei riittänyt. Valtaporvarisperheissä piikoja oli eniten, kahdesta kolmeen, tai jopa neljään, renkien määrän jäädessä yhteen tai kahteen. Esimerkiksi porvari Thomas Jobbilla oli vuonna 1696 viisi piikaa.²⁹

Turku kasvoi voimakkaasti 1600-luvulla ja sen väkiluku kasvoi noin kaksinkertaiseksi vuosisadan loppuun mennessä. Vuosittain palvelleiden piikojen määrä nousi vaihtelevasti ja hitaasti, mutta ei samassa suhteessa, kuin koko kaupunkiväestön. Piikaa ei palkattu niihin moniin talouksiin, joissa elinkeino oli niukkaa, tai piikaa ei yksinkertaisesti tarvittu. Kuitenkin esimerkiksi tietyt käsityöläisammatit, kuten kutojat, hyötyivät ylimääräisestä käsiparista, joka avusti ammatinharjoituksessa.

Kaupunkilaispiiksi

Palkattujen palvelijoiden ryhmä syntyi Ruotsin valtakunnassa varsin myöhään sitä mukaa kun kristinuskon omaksuminen vapautti orjat. Tehtävät pysyivät kuitenkin samoina ja he olivat

²⁵ KA 7263, 233–287; 7299, 1100–1125; 7336, 2927–2951; 7373, 3139–3207; 7404, 3963–4041; 7447a, 4282–4309; 7465a, 3761–3815.

²⁶ Lamberg 2006, 51. Tukholmassa piiat muodostivat esimerkiksi vuonna 1760 viidenneksen kaupunkiväestöstä, joka merkittiin tuona vuonna manttaaliluetteloon; Miettinen & Lindström 2022, 207; Vainio-Korhonen 2006, 112. Piikojen osuus Turun työtä tekevästä oli vuonna 1725 peräti 28 prosenttia ja luku pysytteli vuosisadan loppuun yli 20 prosentissa.

²⁷ Vainio-Korhonen 2006, 113–115.

²⁸ Ojala-Fulwood 2021, 114–117.

²⁹ KA 7404, 3997; KA 7465a, 3798–3799.

edelleen isännänvallan alaisia, sillä pestautuessaan palvelukseen he antoivat osan itsensä määräämisen vallasta palkkaajalleen.³⁰ Piika-nimitys oli 1600-luvulla kunniallinen ja piikominen tarpeellista ja niin ikään kunniallista työtä, josta maksettiin palkka. *Piga* tarkoitti myös naimatonta naista, mutta *tjänstepiga* selvästi vain palveluspiikaa. Piikat olivat lähes aina naimattomia naisia.³¹

Turun markkina-alue, jolta kaupunkiin saapuvat palkollisetkin rekrytoituivat, ulottui Varsinais-Suomesta Ylä-Satakuntaan sekä Hämeeseen ja Uudellemaalle. Huomattava määrä piiiosta oli kuitenkin ”kaupungin lapsia” eli Turussa syntyneitä. Varsinkin alemman porvariston ja kaupungin sotamiesten ja työmiesten tyttäret päätyivät palvelemaan nuoruudessaan piikoina.³²

Turussa syntyneet piikat saattoivat olla asemastaan huolimatta talonomistajia, sillä heillä oli perintö kaupungissa.³³ Turun viranomaiset olivat lakien ja asetusten mukaisesti tarkkoja siitä, ettei kaupunkiin tuotu irtainta väkeä, joka ei asettunut siellä palvelukseen.³⁴ Suurin osa piiiosta rekrytoitui kaupunkiin Turun markkina-alueelta, usein kotiseudultaan aiemmin Turkuun lähteneiden houkuttelemisena.³⁵

Piikoja saapui Turkuun myös sen markkina-alueen ulkopuolelta. Varsinkin Ruotsista muuttaneet virkamiehet palkkasivat mielellään suomen kieltä taitamattomina Ruotsista kotoisin olleita piikoja.³⁶ Jopa Pohjanmaalta oli tulijoita ja esimerkiksi piika Margareta Johansdotter oli syntynyt Torniossa saakka.³⁷ Turusta myös lähdettiin palvelukseen valtakunnan muihin osiin, lähinnä kaupunkiin.³⁸

Turku oli 1600-luvun kaupunkiyhteisönä jatkuvassa liikkeessä. Piikoja muutti joka vuosi maaseudulta tai Ruotsin valtakunnan muista kaupungeista palvelukseen Turkuun. Pääsääntöisesti piikat palvelivat vuoden tai kaksi samassa talossa, jonka jälkeen he muuttivat toiseen taloon tai pois kaupungista. He olivat myös Turun suurin henkilöryhmä, jonka kokoonpano muuttui jatkuvasti.

³⁰ Lamberg 2006, 53–54; Rahikainen 2006, 9, 18.

³¹ Miettinen 2015, 14–15.

³² KA z:172-z:205, passim.

³³ KA z:190, TKO 11.10.1679, 43–44; Lamberg 2006, 56.

³⁴ Lamberg 2006, 56–57.

³⁵ KA z:172-z:205, passim.

³⁶ KA z:201, TKO 26.6.1694, 175–176.

³⁷ KA z:187, TKO 10.3.1670, 105–106.

³⁸ KA z:196, TKO 8.5.1688, 192; Borenberg 2020, 14–15.

Piian pesti ja palkka

Kaikkien työhön kykenevien oli harjoitettava 1600-luvun Ruotsissa ammattia tai oltava työnantajan palveluksessa. Palkolliset olivat maksettuja työläisiä, jotka elivät isäntäväkensä taloudessa ja saivat palkkansa rahana, vaatteina, ruokana ja majoituksena. Palvelusaikanaan he kuuluivat perheeseen ja heidät rinnastettiin lain silmissä perheen lapsiin, vaikka käytännössä tuskin oli näin. Piijat on kategorisoitu toisinaan nuoriksi naimattomiksi naisiksi, jotka olivat ammattitaidottomia ja riippuvaisia isäntäväestään.³⁹ Turun piikoja koskevat oikeustapaukset vahvistavat tämän kuvauksen kuitenkin vain osittain.⁴⁰

Piijat olivat Turun suurin pätäkätöitä tehnyt ihmisryhmä 1600-luvun Turussa. Piian pesti kesti normaalisti vuoden syksyn Mikon päivästä seuraavaan Mikkoon. Toinen pestuaika oli pääsiäinen.⁴¹ Suurin osa piioista muutti vuoden palveluksen jälkeen toiseen taloon, mutta jotkin viipyivät saman työnantajan palveluksessa useita vuosia.⁴² Palveluspaikan vaihtaminen saattoi liittyä paremman palkan toiveeseen, mutta myös laajemman sosiaalisen verkoston luomiseen.⁴³

Piian pestin pituus perustui porvareiden tarpeisiin, jotka vaihtelivat eri vuodenaikoina markkinoiden, laivaliikenteen ja maatilojen hoidon mukaan.⁴⁴ Turussa oli tapana, että piian pesti voitiin ottaa koko vuodeksi, puoleksi vuodeksi tai vain joiksikin kuukausiksi.⁴⁵

Piijat saivat 1600-luvun kuluessa Turussa pestirahoiksi eri suuruisia summia, jotka riippuivat siitä, millainen kunkin vuoden Mikon päivän aikainen pestuutilanne oli. Säätyläiset maksoivat yleensä hieman korkeampia pestirahoja ja palkkoja kuin porvaristo. Tavanomainen vuosipalkka sisälsi vuosisadan alkupuolella kahdeksan kuparitaalaria, henkirahan, kengät ja liinavaatteet eli paidat, sukat, päälliinan ja esiliinan.⁴⁶ Vuosisadan loppupuolella rahapalkka nousi rahasumman osalta kymmeneen taalariin. Näistä luvuista oli runsaasti poikkeuksia.⁴⁷

³⁹ Fertig & Paping & French 2022, 2; Lahtinen 2006, 39; Miettinen & Lindström 2022, 204–205; Prytz 2017, 96, 99; Pyökkänen 2006, 75–76; Whittle 2017, 1–3.

⁴⁰ KA z:172-z:205, passim.

⁴¹ Kollanius 1645–1648: Rakennoxon Caari. XXI. Lucu.; Palkkaussääntö 1664.

⁴² KA z:172-z:205, passim.

⁴³ Borenberg 2020, 8–9; Ojala 2008, 15.

⁴⁴ Harnesk 1990, 32; Kent 1989, 120.

⁴⁵ KA z:188, TKO 28.3.1672, 102–103.

⁴⁶ Lahtinen 2006, 38; Palkkaussääntö 1664; Rahikainen 2006, 20.

⁴⁷ KA z:172-z:205, passim.

Palkkaepäselvyyksiä selviteltiin oikeudessa vuosittain vain muutamien piikojen osalta. Tämä kieli siitä, että piikojen saatavat suoritettiin yleensä asianmukaisesti.⁴⁸ Palvelusväestä pidettiin mielellään kiinni, ja piikoja pidettiin palveluksessa useampia vuosia. Joissain yksittäisissä tapauksissa heille voitiin antaa vapautus palveluspaikasta ennen palvelusajan päättymistä.⁴⁹ Tämä edellytti pätevää syytä, kuten esimerkiksi piian vanhemman vakavaa sairastumista.⁵⁰ Mikäli piika sairastui itse, joutui hän korvaamaan siitä tulleen vahingon työnantajalleen.⁵¹

Kukaan ei saanut irtisanoa piikaansa ennen aikojaan ilman pätevää syytä.⁵² Tällainen syy ei ollut esimerkiksi piian käyminen tarpeettomaksi kesken palveluksen.⁵³ Kaupunginlain Rakentamisen kaassa määrättiin, että mikäli isäntä ajoi palkollisensa syyttä pois ennen pestin päättymistä, tuli hänen maksaa tälle luvattu palkka.⁵⁴

Oikeustapauksista ilmenee se, ettei suurin osa porvaristosta ollut suinkaan varakasta väkeä. Heidän oli pikemminkin ansaittava elantonsa lähes kädestä suuhun, vaikka heillä olikin mahdollisuus palkata piika. Tällöin piika joutui todennäköisimmin tekemään sellaistaakin työtä, jonka vaihtoarvo toi hyötyä isäntäperheelle, kuten kutomista kankaan myymiseksi. Naiset saattoivat siten harjoittaa kudontaa miespuolisen mestarin taloudessa tämän palkkaamina.⁵⁵

Piian saattoi pestata isännän lisäksi myös emäntä. Kun emännän ja piian ajatukset menivät ristiin, voitiin palvelus keskeyttää. Piian tuli kuitenkin hankkia toinen tilalleen palvelemaan sovittu aika loppuun.⁵⁶ Oikeusjutuista vain yksittäistapaukset mainitsevat piian, joka oli jäänyt ilman palveluspaikkaa. Yleensä tällainen piika oli tullut kaupunkiin juuri pestuuajan päätyttyä. Mitään varsinaista puutetta tai ylitarjontaa piiksi pyrkivistä ei lähteissä ole nähtävissä, mutta kaikille halukkaille riitti työtä.

⁴⁸ KA z:195, TKO 24.11.1687, 261–262.

⁴⁹ Kollanius 1645–1648: Rakennoxon Caari. XXI. Lucu.

⁵⁰ KA z:182, TKO 22.6.1662, 141.

⁵¹ Kollanius 1645–1648: Rakennoxon Caari. XXI. Lucu.

⁵² Pylkkänen 2006, 80.

⁵³ KA z:205, TKO 11.1.1698, 8–10.

⁵⁴ Kollanius 1645–1648: Rakennoxon Caari. XXI. Lucu.

⁵⁵ Ojala-Fulwood 2021, 136–137.

⁵⁶ KA z:202, TKO 20.5.1695, 320–322.

Piikojen monet työt

Työ ei erottunut vapaa-ajasta 1600-luvun Turussa yhtä selvärajaisesti kuin nykyisin. Piikojen työaika oli käytännössä rajaton, mutta riippui vuodenajasta ja vuorokaudenajasta sekä tehtävästä, miten tehokkaasti aikaa käytettiin siihen.⁵⁷ Yöllä paloviinaa polttanut piika saattoi tehdä muutakin tulen valvomisen ohessa, toisin kuin pyykkiä jokirannassa huuhtelemassa ollut piika. Toki jälkimmäisessäkin työssä voitiin samalla seurustella muiden rannassa olleiden naisten kanssa.

Piikojen arvo isäntäväelleen voidaan nähdä ensinnäkin heidän käyttämisessään talouden sisäisiin töihin.⁵⁸ Kun he osallistuivat perheen tuotteiden, kuten kankaiden, valmistukseen, voidaan heidän arvonsa katsoa olevan vaihtotaloudessa. Piian töihin kuuluivat yleensä taloudenhoidon tehtävät, jotka hän suoritti yhdessä emännän kanssa tai tämän ohjeiden mukaan.⁵⁹ Ruoanlaitto, siivoaminen, lasten vahtiminen, saunan lämmittäminen, karjan ajaminen paimenelle ja sieltä kotiin olivat jokapäiväisiä tehtäviä. Oikeusjutut kertovat laajasti piikojen töistä ja osoittavat, että piikat olivat välttämättömiä monien talouksien pyörittämisessä ja myytävien tuotteiden valmistuksen mahdollistamisessa.⁶⁰ Isännät ja emännät eivät tienneet aina talonsa asioiden kaikista osa-alueista lainkaan niin paljon kuin heidän piikansa, jotka näyttivät yleensä suhtautuneen tehtäviensä hoitamiseen niiden vaatimalla taidolla.⁶¹

Piikojen yhtenä tehtävänä oli toimittaa isäntäväkensä asioita myös kodin ulkopuolella. Nämä tehtävät eivät olleet aina varsinaisia taloustöitä, vaan suuntautuivat lainattujen esineiden tai rahojen noutamiseen niitä lainanneilta.⁶² Piikojen liikkuminen palvelustalon ulkopuolella liittyi useimmiten juuri moniin arkipäiväisiin taloustöihin. Esimerkiksi Maria Mårtensdotter kertoi marraskuussa 1694 menneensä emäntänsä käskystä tuulimyllyyn.⁶³ Piika Valborg Johansdotter kertoi puolestaan maaliskuussa 1697 menneensä aamulla emäntänsä kokki Jakob Heron lesken

⁵⁷ Vainio-Korhonen 2006, 129.

⁵⁸ Vainio-Korhonen 2006, 112.

⁵⁹ Bodenberg 2020, 16–17; Rahikainen 2006, 20–25; Simonton 2003, 2–3.

⁶⁰ KA z:172-z:205, passim.

⁶¹ KA z:194, TKO 12.6.1686, 64–68.

⁶² KA z:196, TKO 4.12.1688, 400–401.

⁶³ KA z:201, TKO 2.11.1694, 416–422.

määräyksestä ostamaan polttopuita.⁶⁴ Esimerkiksi lumenluonti kaduilta isäntäväen talon edestä kuului toisinaan piioille.⁶⁵

Piiat saivat mennä suorittamaan raadin porvaristolle määräämiä tehtäviä isäntänsä puolesta. Muurarimestari Bogislaus Hornborg kertoi heinäkuussa 1684, että tuomiokirkon rakennuksilla oli tapahtunut onnettomuus. Köydellä torniin vedettävä kori putosi, kun sitä vetäneet porvariston sijaansa lähettämät piiat eivät jaksaneet kiskoa sitä riittävän lujaa, kun ainoa köydessä ollut mies päästi siitä irti.⁶⁶

Emännän ja piian arkiset askareet johtivat toisinaan riitaan muiden naisten kanssa. Oikeusjutut kertovat laajasti naapuruston välisistä suhteista ja niissä toistuvat samojen naapuritalojen väliset suunsoitot ja yhteenotot. Toisaalta joidenkin naapuritalojen yhteistoiminta oli saumatonta, ja naapurin piika saattoi käydä emäntänsä kanssa leipomassa vaikkapa leipänsä naapurin leivinuunissa, jos sellaista ei ollut omassa talossa.⁶⁷

Emäntä ja piika muodostivat työparin. Tämä oli luonnollista, sillä emäntä kantoi avaimia ja huolehti siten kotitalouden toiminnasta. Isäntäkään ei voinut puuttua mitenkään vain emännänvallan alueeseen kuuluneisiin asioihin. Työt tehtiin siis emännän määräysten mukaan usein yhdessä hänen kanssaan.⁶⁸ Esimerkiksi piika Anna Mattsdotter kertoi olleensa Karjakadun varrella Vuorikaivolla emäntänsä kanssa noutamassa vettä.⁶⁹

Piika lähetettiin toisinaan emännän puolesta torille myymään leipiä ja muita ruokatarvikkeita. Tehtävien jako emännän ja piian välillä oli tällöin selkeä. Leivät valmistettiin yhdessä, mutta vain toinen heistä suoritti myyntityön. Eräissä talouksissa piika toimi puotipojan normaalisti suorittamassa tehtävässä ja vastasi kauppapuodin myynnistä.⁷⁰ Piika Brita Jacobsdotter oli siten leski Maria Jacobsdotterin puodissa, ja hän myi ruokatavarakauppiaan tavaroita suolaa, lahnoja, suolasilakoita ja tupakkaa 438 taalarilla, josta oli tilittämättä emännälle 74:31 taalaria. Piika määrättiin maksamaan rahat.⁷¹

⁶⁴ KA z:204, TKO 31.3.1697, 288–289.

⁶⁵ KA z:190, TKO 19.3.1680, 61–63.

⁶⁶ KA z:193, TKO 8.7.1684, 189–191.

⁶⁷ KA z:182, TKO 12.1.1663, 1–3.

⁶⁸ Pylkkänen 2006, 82.

⁶⁹ KA z:196, TKO 15.9.1688, 324–326.

⁷⁰ Borenberg 2020, 20–21, 319.

⁷¹ KA z:189, TKO 3.4.1674, 99–100.

Oluen paneminen ja myyminen olivat jo keskiajalla useissa Länsi-Euroopan maissa naisten harjoittamaa toimintaa. Kun alan status nousi, keskittyi se yhä enemmän miesten käsiin.⁷² Kellaripiikoja mainitaan vain paremman luokan anniskelupaikoissa. Juomien ja ruoan myynnin ja asiakkaat niissä hoitivat vuosipalkkaiset piiat. He olivat vastuussa myös krouvin kassasta ja juomista. He joutuivat lisäksi tekemään päätökset siitä, kenelle anniskeltiin.⁷³ Monet kellaripiiat jäivät huomattavia summia velkaa isäntäväelleen luopuessaan tehtävästä.⁷⁴

Niissä taloissa, joissa asui vuokralaisia, varsinkin naimattomista ylioppilaista ja virkamiehistä, oli piikojen tehtävänä ruoan valmistus ja pyykkääminen sekä siivoaminen vuokralaisille.⁷⁵ Mikäli kauppiasperheellä oli maatila, pestattiin myös niille työskentelemään piikoja. Tämä koski lähinnä kaupungin vaurainta porvaristoa eli kauppiaita. Piiat pestattiin maatilalle joko kokovuotisesti tai niin, että he oleskelivat talvella kaupungissa ja osan kesää maalla. Tällöin piian tehtävät vaihtelivat sen mukaan, missä hän oli työssä.⁷⁶

Useista palvelussuhteista on säilynyt tieto, jonka mukaan piika sai tehdä omaa työtään silloin, kun isäntäväen antamat tehtävät oli suoritettu. Tavallisimmillaan tämä työ oli palttinan kutomista.⁷⁷ Piikojen vapaa-ajasta kertoo puolestaan oikeustapaus tammikuulta 1661. Tapausta täytyy kuitenkin pitää poikkeuksellisena, sillä piiat eivät yleensä esiinny asiakirjoissa liikkumassa palveluspaikkansa ulkopuolella ilman heille määrättyjä työtehtäviä.⁷⁸ Mainitussa oikeustapauksessa todistaja kertoi eräiden miesten ja kahden naisen pitäneen meteliä porttikongissa ja suudelleen siellä toisiaan. Naiset tunnistettiin kahdeksi piiaksi, jotka olivat olleet yöhön asti tanssimassa eräässä tuvassa. Viikkoa aiemmin he olivat olleet Ryssänmäellä suuremman nuorista naisista koostuneen joukon kanssa tanssimassa musiikin säestyksellä. Vaikka tanssit katsottiin ajanhukaksi, tuli piioille syyte kuitenkin vain metelöinnistä.⁷⁹ Näissä

⁷² Clark 1919, 221–229; Dübeck 2004, 136; Ling 2011, 164–165. Ks. myös Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 139.

⁷³ KA z:196, TKO 1.12.1688, 394–395.

⁷⁴ KA z:204, TKO 19.4.1697, 332–333; 9.12.1697, 854–855.

⁷⁵ KA z:194, TKO 26.7.1686, 96–97.

⁷⁶ KA z:195, TKO 2.11.1687, 229.

⁷⁷ KA z:183, TKO 17.8.1664, 217–218; 30.8.1664, 221.

⁷⁸ Vainio-Korhonen 2006, 124–126. Esimerkkejä piikojen luvottomasta liikkumisesta palveluspaikan ulkopuolella ei ole 1700-luvun Turustakaan.

⁷⁹ KA z:181, TKO 17.1.1661, 9–10.

tilaisuuksissa he saattoivat sentään tavata tulevan elämäkumppaninsa ja seurustella muutenkin vapaasti nuorison kesken.⁸⁰

Kaupunkilaispiika saattoi odottaa palveluspaikaltaan monenlaisia töitä. Toiset erikoistuiivat työhön, joka tuotti isäntäperheelle myytäviä tuotteita, ja toiset myivät niitä heidän käskystään. Oikeustapauksissa ei mainita sitä, olivatko piian työt eriytyneet sellaisissa talouksissa, joissa palveli useampi piika. Yksittäisten piikojen mainitaan kuitenkin tehneen toistuvasti samaa työtä, joten on mahdollista, että työt jaettiin osaamisen mukaan. Joka tapauksessa kotitalouden normaalit työt kuuluivat heidän tehtäviinsä.

Hyvät suhteet isäntäväkeen

Turussa palveli kerrallaan piikoja vajaasta neljästäsadasta lähes kuuteensataan. Piikat toivat isäntäväkeensä kohdistuneita kanteita – tai päinvastoin – oikeuteen yhteensä vain noin 10–20 kertaa vuodessa. Tämän ja hyvistä väleistä kertovien oikeusjuttujen perusteella piikojen suhteet isäntäväkeen näyttävät olleen pääsääntöisesti kunnossa, jopa luottamukselliset. Toisinaan osapuolien kertomukset sisältävät viitteitä myös jonkin asteiseen ystävyYTEEN.⁸¹

Piikojen ja isäntäväen, usein emännän, hyvistä ja luottamuksellisista väleistä kertovat monet oikeusjutut, joissa osapuolet todistavat ja vannovat toistensa rehellisyyttä ja kunniallisuutta.⁸² Emännän todistus hänen piikansa kunniallisuudesta saattoivat osoittaa elintärkeäksi. Piika Elin Henriksdotteria oli 42-vuotias, kun häntä epäiltiin vuonna 1687 kuolleenä löydetyn lapsen äidiksi. Piika oli aina käyttäytynyt kunniallisesti, eikä emännällä ollut hänestä pahaa sanottavaa. Elin jäi tuomitsematta tämän todistuksen perusteella.⁸³ Piikoja käytettiin oikeudessa todistajina, sillä he olivat läsnä, kun heidän isäntäväkensä solmi sopimuksia tai muita kauppatahtumia.⁸⁴ Palvelusväen kuului muutenkin puolustaa isäntäväkeään kuin isäänsä ja äitiään.⁸⁵

⁸⁰ Borenberg 2020, 232.

⁸¹ KA z:172-z:205, passim.

⁸² Lamberg 2006, 60–61. Yksikään emäntä tai isäntä ei kehnut Lambergin mukaan piikansa kunniallisuutta ja työteliäisyyttä oikeudessa, ellei niitä ollut kyseenalaistettu. Tiedämme siksi näistä oikeudessa esiintymättömistä ja asemaansa sopeutuneista piioista vähän.

⁸³ KA z:195, TKO 17.6.1687, 55–57.

⁸⁴ KA z:203, TKO 6.2.1696, 83–84.

⁸⁵ Borenberg 2020, 14–15; Harnesk 1990, 45–46.

Piian ja emännän yhteistyö meni varsin pitkälle sellaisissa talouksissa, joissa ei ollut isäntää.⁸⁶ Pisimmälle meni naimattoman kauppiaan tyttären Elisabet Wollen ja hänen piikansa Karin Larsdotterin läheinen suhde. Elisabet sairasti huhun mukaan spitaalia ja hänen kanssakäymisensä rajoittui vain hänen talossaan oleskelleeseen väkeen. Erityisen tärkeäksi Elisabetille muodostui häntä kuusi vuotta palvellut Karin. Elisabetin kuoltua Karinilla oli saatavana kuuden vuoden palkkana 326 kuparitaalaria. Elisabet oli määrännyt tämän summan maksettavaksi, sillä Karin oli hoitanut häntä hänen suuressa kurjuudessaan, kun hän oli sokea ja sairas. Oikeus katsoi vaateen oikeutetuksi. Karinin vuosipalkka oli siten yli viisinkertainen piian normaaliin palkkaan kymmeneen kuparitaalariin.⁸⁷

Turussa palveli kaikkiaan yli 20 000 piikaa vuosien 1639–1698 aikana. Heitä koskevia oikeusjuttuja on vuosisadan säilyneissä oikeuspöytäkirjoissa vain noin kymmenesosa heidän lukumäärästään. Näissäkään jutuissa ei aina ole kyse piikoihin kohdistuneista vaateista, joten heidän suhteensa isäntäväkiin näyttää olleen yleensä hyvä ja ongelmaton. Sekä isäntäväet että piikat tiesivät heihin kohdistuvat odotukset ja he noudattivat niitä arjessa. Mikäli ongelmia ilmeni, ne soviteltiin usein lain vaatimalla tavalla ennen oikeuteen päätymistä, eikä niistä ole siksi jäänyt jälkiä asiakirjoihin.

Häiriöt suhteissa isäntäväkeen

Useimmat tiedot piikojen ja isäntäväen suhteista liittyvät häiriötiloihin, joita heidän välilleen syntyi. Vaikka ne olivat poikkeamia normaalista, kertovat niiden oikeuskäsittelyt myös asioiden taustoista. Kaikki piikat eivät sopeutuneet heihin kohdistuneisiin vaateisiin, vaan saattoivat asettua isäntäväkeään vastaan.⁸⁸ Palkollisten tuli olla kuuliaisia isäntäväelleen, sillä isäntä käsitettiin heidän isäkseen ja emäntä äidikseen. Tehtävät oli suoritettava vastustelematta ja ripeästi. Mikäli näin ei tapahtunut, haastettiin piika helposti oikeuteen.⁸⁹

Isäntäväen tuli olla fyysisesti koskematon. Piikat käyttivät silti toisinaan, tosin harvoin, fyysistä väkivaltaa emäntiään kohtaan siinä missä emännät heitä kohtaan.⁹⁰ Kun Karin Grelsdotterin piika Elin Brusiusdotter löi vuonna 1667 emäntäänsä, hän tuli rikkoneeksi käytöksellään

⁸⁶ KA z:188, TKO 20.11.1672, 285.

⁸⁷ KA z:178, TKO 8.4.1654, 27.

⁸⁸ Lamberg 2006, 53, 72.

⁸⁹ KA z:182, TKO 23.5.1663, 165–166.

⁹⁰ KA z:187, TKO 6.7.1670, 240–241.

kaikkia yhteisönsä normeja. Huoneentaulun mukaan emäntää tuli kohdella äitinä ja piian osoittaa hänelle lapsenomaista kuuliaisuutta. Vuonna 1608 osaksi Ruotsin lakia otetun Mooseksen lain kymmenestä käskystä neljäs määräsi kunnioittamaan isää ja äitiä. Heitä vastaan nouseminen tuotti kuolemantuomion, jonka tosin hovioikeus lievensi jo 1600-luvun jälkipuoliskolla sakoiksi. Rahojen puuttuessa sakko maksettiin selkänahalla. Turkulainen paikallisyhteisö koki täysin sopimattomaksi esivaltaa kohtaan nousemisen, ja emäntä oli piian esivalta.⁹¹

Tavallisemmin pahoinpidellyksi joutui kuitenkin vain piika.⁹² Isäntäväki selitti usein piian pahoinpitelyn johtuneen tämän laiskuudesta ja uppiniskaisuudesta ja olleen siten oikeutetun ja lainmukaisen. Esimerkiksi piika Brita Thomasdatterin emäntä Stare sanoi joutuneensa huomauttamaan piialleen taitamattomuudesta ja laiskuudesta töissään. Kun piika sitten löi hänen lastaan, oli emännän pakko lyödä piikaansa.⁹³ Pahoinpitelyn epäiltiin aiheuttaneen piian kuoleman vain yksittäisissä tapauksissa, ja tällöin isäntäväki jäi yleensä tuomiotta.⁹⁴ Toisinaan piikaan tai tämän omaisuuteen puuttuminen sai koston piirteitä isäntäväen taholta.⁹⁵

Kurittamisellakin oli rajansa sekä lain että paikallisyhteisön silmissä.⁹⁶ Kauppias Johan Angermanin vaimo Margareta Mattsdatter väitti piikansa Lisbeta Eskilsdatterin tönäisseen hänet kumoon. Oikeus totesi piian päässä useita verihaavoja, jotka emäntä oli iskenyt kaupapuodin avaimella. Oikeuden mukaan tarpeellista kotikuria sai kyllä noudattaa, mutta ei hakata palvelusväkeään siniseksi ja veriseksi, kuten kaupunginlakikin kielsi.⁹⁷

Häiriöt piikojen suhteessa isäntäväkeen koskivat yleensä tilannetta, jossa palvelussuhde oli jo päättynyt, ja palkkaa oli maksamatta eri syistä. Isäntäväki katsoi tällöin piian kadottaneen tai rikkoneen perheen omaisuutta tai jääneen velkaa tavaroista, jotka hänelle oli luotettu myytäväksi. Häiriöiden syyksi paljastuvat myös piian ja yleensä emännän, harvemmin isännän, väliset huonot suhteet, joissa piikaa syytettiin vastahakoiseksi tai laiskaksi, ja isäntäväkeä väkivaltaiseksi.

⁹¹ KA z:185, TKO 8.11.1667, 292–293; Aalto 1996, 52; Borenberg 2020, 14–15; Lahtinen 2006, 39; Lamberg 2006, 66–71.

⁹² KA z:172, TKO 13.9.1642, 59v.

⁹³ KA z:191, TKO 28.6.1681, 202–203.

⁹⁴ KA z:180, TKO 1.6.1660, 121–123.

⁹⁵ KA z:185, TKO 8.1.1668, 2.

⁹⁶ Harnesk 1990, 32.

⁹⁷ KA z:194, TKO 26.7.1686, 96–97.

Varkaaksi syytetyt

Piiat joutuivat varsin usein varkaussyytösten kohteiksi oikeuteen tuomiensa palkkavaatimusten yhteydessä. Kyseessä oli tavallisesti isäntävään yritys vapautua lopun palkan maksamisesta. Piikojen väitettiin rikkoneen ja hukanneen isäntäperheen omaisuutta. Toisinaan syytökset kohdistuivat todelliseen varkauteen. Piiat nimittäin pyrkivät varmistamaan palkkasaatavansa ottamalla heille kuulumattomia esineitä mukaansa lähtiessään luvatta palveluspaikastaan.⁹⁸ Varkaudet eivät olleet vain Turun ongelma, vaan palvelijat tekivät niitä muuallakin.⁹⁹ Piiat osasivat kyllä käyttää luottamusta myös väärin ja todella varastaa isäntäväkensä omaisuutta.¹⁰⁰

Varkaussyytöksen tarkoituksena ei ollut välttämättä pelkästään kadonneen omaisuuden saaminen takaisin. Pelkällä syytöksellä saatettiin tavoitella omien tavoitteiden toteutumista. Syytösten taustalla oli hyvin perusteltuja syitä, mutta monessa tapauksessa oikeuteen syytettyinä päätyneet piiat kykenivät osoittamaan ne perättömäksi. Muutamissa oikeustapauksissa oikeus päätyi siihen johtopäätökseen, että työnantaja oli suorastaan valehdellut voidakseen jättää piian palkan maksamatta. Nämä oikeustapaukset paljastavat sen, että piioilla oli myös vahvoja laillisia oikeuksia työnantajiansa suhteen.

Palveluksesta paenneet

Palveluksesta pakenemisella tarkoitettiin sitä, että piika jätti talon, jossa hän palveli, ennen palvelussuhteensa päättymistä ja ilman isäntäväkensä lupaa, joka vaadittiin palveluspaikasta poistumiseen.¹⁰¹ Kämnerinoikeudessa käsiteltiin vuosittain muutamasta kymmeneen tapausta, yhteensä 164 juttua, jotka liittyivät piikojen niin kutsuttuun palveluksesta pakenemiseen. Tapausta pidettiin selvänä, kun piika kantoi arkkunsa toiseen taloon, sillä se, ja piian pakonsa yhteydessä suorittama varkaus olivat selviä merkkejä harkitusta teosta.¹⁰²

⁹⁸ Lamberg 2006, 64–66.

⁹⁹ Lahtinen 2006, 41.

¹⁰⁰ KA z:200, TKO 6.2.1693, 12v–13.

¹⁰¹ Palkkaussääntö 1664; Rosander 1967, 54.

¹⁰² KA z:172-z:205, passim.

Piian ominta tilaa yhdessä isäntäväen ja muiden palkollisten kanssa jaetussa talossa oli hänen arkkunsa, jossa hän säilytti omaisuuttaan. Arkku koettiin niin tärkeäksi, että sen tuli olla aina siellä, missä piika itsekin oli, eli hänen palveluspaikassaan. Jos piika pakeni palveluspaikastaan, saattoi isäntä todistaa taloonsa jääneen arkun avulla teon todelliseksi. Arkulla oli piialle myös taloudellista merkitystä, sillä siellä hän säilytti rahojaan ja vaatteitaan.¹⁰³

Suurimmassa osassa pakenemista koskevia oikeusjuttuja piian mainitaan jättäneen paikkansa oma-aloitteisesti, mutta hän oli saattanut keskustella asiasta myös jonkun toisen naisen kanssa. Näitä naisia kutsuttiin houkuttelijoiksi, eivätkä he olleet sukua piioille¹⁰⁴. Heidän motiivinaan näyttää olleen palkkio, jonka he saivat toimitettuaan piian palvelukseen toiseen taloon.¹⁰⁵ Palveluksesta paennut piika joutui tavallisesti palauttamaan pestuurahan ja hänen tuli maksaa luvattu palkka isännälle.¹⁰⁶ Se, milloin piika pakeni, ei vaikuttanut hänen korvausvelvollisuuteensa. Laki sanoi, että mikäli piika oli ottanut pestin tai ruokaillut yhdenkin kerran uudessa palveluspaikassaan, hän oli pestautunut laillisesti.¹⁰⁷ Mikäli esimerkiksi piian äiti oli taanut hänen palveluksensa, tuli tämän maksaa korvaus.¹⁰⁸

Joissakin oikeusjutuissa mainitaan selkeä syy piikojen pakenemiselle. Sellainen saattoi olla esimerkiksi isäntäväen kovuus tai väkivaltaisuus. Väkivaltaisuus ei tarkoittanut välttämättä jatkuvaa pahoinpitelyä, vaan osa piioista koki kehonsa täysin koskemattomaksi. Yksi korvapuusti saattoi riittää päätöksen tekemiseen.¹⁰⁹ Taustalla vaikutti se, että väkivaltaista isäntäväkeä pelättiin ja palvelus koettiin heidän alaisuudessaan mahdottomaksi. Isäntäväen suurta valtaa ei aina hyväksytty nurkumatta.¹¹⁰

Piiat ilmoittivat palveluksesta pakenemisensa syyksi huonon ruoan tai suoranaisen nälän vain muutamia kertoja koko vuosisadan aikana. Näin tapahtui myös muualla Ruotsin valtakunnassa.¹¹¹ Esimerkiksi raatimies Anders Linnun piika Margareta Gabrielsdotter pyysi useita kertoja vapautusta paikastaan, sillä hän ei saanut tarpeeksi ruokaa, vaan hän kärsi nälkää.

¹⁰³ Vainio-Korhonen 2006, 127–128.

¹⁰⁴ Kollanius 1645–1648: Rakennoxon Caari. XXI. Lucu.

¹⁰⁵ KA z:172-z:205, passim.

¹⁰⁶ KA z:171, TKO 30.10.1639, sp.

¹⁰⁷ Kollanius 1645–1648: Rakennoxon Caari. XXI. Lucu.

¹⁰⁸ KA z:179, TKO 31.7.1655, 31v.

¹⁰⁹ KA z:184, TKO 31.1.1666, 26.

¹¹⁰ Vainio-Korhonen 2006, 121.

¹¹¹ Lahtinen 2006, 41.

Oikeus huomautti toisinaan työnantajille ruoasta ja käski heitä muutenkin kohtelemaan piikojaan kunnolla, ettei näiden tarvitsisi valittaa oikeudelle.¹¹²

Piikojen kertomuksiin oikeudessa voidaan suhtautua ainakin toisinaan varauksella. Sekä kantajan että vastaajan oli esitettävä oikeudessa kertomus, joka oli uskottava. Heidän kertomuksensa eivät tunnu aina nykyäänkään uskottavilta, mutta ei niihin uskonut 1600-luvun oikeuskaan, sillä niissä oli aukkoja ja vastaaja saattoi muuttaa niitä kesken oikeudenkäynnin huomattessaan, ettei kertomus purrut oikeuteen. Piikojen oma kokemuksensa saattoi myös poiketa palveluskumppanin kokemuksesta, tai joku osapuolista halusi värittää asiaa, tai lieventää sitä.¹¹³ Piiat eivät osanneet toisinaan antaa mitään syytä oikeudessa sille, että he jättivät paikkansa, eikä oikeus kirjannut pöytäkirjaan asiasta käytyä keskustelua. Tällöin pakenemisen syyt jäävät kokonaan hämärän peittoon.¹¹⁴

Palveluspaikkansa jättäminen luvatta ennen pestiajan päättymistä oli piialle taloudellisesti mahdollisimman huono ratkaisu. Mikäli hän ei palannut paikkaansa, tuli hänen korvata kaikki saamansa tai hänelle luvatut edut isäntäväelleen. Monet piiat jättivät silti palaamatta paikkaansa. Kالتوinkohtelu mainitaan vain pienessä osassa pakenemistapauksia syyksi teolle. Suurimmassa osassa jutuista oli houkuttelijana toimineen naisen, ja joskus miehenkin, toiminta ratkaisevana kimmokkeena. Nämä tapaukset antavat ymmärtää, että osa nuorista naisista oli tietämättömiä tekonsa seurauksista.

Sen sijaan suurimmassa osassa tapauksissa piiat tiesivät kyllä, mitä he olivat tekemässä. Heidän motiivinaan näyttää olleen tällöin epämieluisan pestin päättäminen. Oikeustapauksista syntyy kuva, jonka mukaan pesti otettiin sitä suuremmin pohtimatta, ja tämä johtui varmasti pestiajien aktiivisesta toiminnasta, sillä monet heistä pelkäsivät jäävänsä ilman piikaa, mikäli he eivät toimineet nopeasti pestuaikana.

Piika Turun paikallisyhteisössä

Edellä esitetyt oikeustapaukset osoittavat, ettei piikojen elämä 1600-luvun Turussa ollut yksioikoista palkkaussääntöihin perustuvaa raatamista. Piiat, eivätkä liioin heidän

¹¹² KA z:185, TKO 11.4.1667, 110–111; 2.11.1668, 240; KA z:188, TKO 25.10.1673, 272.

¹¹³ KA z:172-z:205, passim.

¹¹⁴ KA z:173, TKO 2.4.1647, 33v; KA z:185, TKO 8.12.1668, 276–277.

työnantajansa, tulkinneet niitä kirjaimellisesti, vaan kunkin tarpeet ja toiveet voitiin huomioida, mikäli niistä ei aiheutunut taloudellista tai muuta haittaa. Oikeuspöytäkirjat paljastavat myös työhön kuulumattomia asioita piikojen arjesta, mutta niitä on tulkittava usein lähiluvun sanojen väliin ja taakse kurkistavalla ikkunalla.

Piikojä koskevien oikeustapausten analysointi antaa heistä kuvan, jonka mukaan he pyrkivät vaikuttamaan omaan elämäänsä ja hallitsemaan sitä isäntäväelle alisteisessa asemassaan. Suurinta osaa vuosina 1650–1700 Turussa palvelleista yli 20 000 piiaista ei mainita koskaan oikeudessa. Silti noin kaksi tuhatta tässä artikkelissa käytettyä oikeusjuttua mainitsee piian, eikä suinkaan aina negatiivisessa mielessä, vaan todistajina siitä jokapäiväisestä elämästä, jota he elivät.

Kaikki piikat eivät tyytyneet siihen elämään, jota palvelus turkulaistalossa edellytti. Jotkin harvat piikat pitivät heille annettuja töitä liian raskaina, ja he olivat valmiita jopa maksamaan siitä, että pääsivät pois palveluspaikastaan. Palveluksesta vapauduttuaan piikat etsivät onneaan Tukholmasta tai Tallinnasta, mutta osa heistä palasi maaseudulle lähinnä Turun lähiseudun pitäjisiin piioiksi. Piikomina Turussa oli vain harvoille naisille pidempikestoine elämänvaihe, jota voi kutsua pysyväksi ammatiksi.

Emme voi tietää, miten oikeuden pöytäkirjoissa esiintymättömät piikat onnistuivat valvomaan etujaan, mutta voimme olettaa, että ainakin suurin osa heistä palveli ongelmitta ja sai heille siitä kuuluneen korvauksen. Varsinkin vasta äskettäin kaupunkiin tulleet piikat olivat heikossa asemassa, mikäli he eivät tunteneet Turussa ketään, jonka puoleen kääntyä ongelmissaan. Kaikilla heistä ei varmaankaan ollut rohkeutta nousta isäntäväkeään vastaan ongelmatilanteissa. Oikeudessa esiintyneet piikat sen sijaan osasivat puolustaa oikeuksiaan pääosin varmaotteisesti vaatiessaan hyvää kohtelua ja palkkaansa. Näyttää siltä, että piikat kantoivat oikeudessa siinä missä emäntänsäkin, mutta varmoja suhdelukujia ei ole mahdollista laskea lähteiden luonteen vuoksi.

Ainakin oikeuteen asti asioitaan ajamaan tulleet piikat olivat perillä siitä, mitkä heidän oikeutensa olivat. Kun heidän työnsä laatua epäiltiin, he osasivat puolustaa sitä vetoamalla yleisiin odotuksiin sen laadusta. He esiintyivät yleensä itse omien asioidensa kantajina, ja vain harvoissa tapauksissa heitä edusti heidän omaisensa, isäntäperheensä jäsen tai palkattu

asianajaja. He tiesivät, että Turun raadin velvollisuutena oli puolustaa heidän oikeuksiaan siinä, missä muidenkin kunniallisten ihmisten.

Tämän artikkelin päätelmät ovat pääasiassa samansuuntaisia kuin sekä Turusta, Suomesta että Länsi-Euroopasta tehdyn piikoja koskevan aiemman tutkimuksen tulokset, ja eroavat vain yksityiskohdissa niistä. Tämä johtuu pitkälti eri tutkimuksissa käytettyjen lähteiden luonteesta, mutta myös joistakin paikallisista eroista. Palkolliset olivat siis isäntäperheidensä vallan alaisia ja heidän elämäänsä ja työtään säädeltiin tarkasti. Piikoina palvelivat nuoret naimattomat naiset, jotka saattoivat erikoistua palveluksessaan johonkin tiettyyn työhön. Piioilla oli myös oikeuksia, joita säädelty yhteiskunta ja työ soivat heille. Kun useat oikeustapaukset toistavat samaa piikojen käsitystä työstään ja asemastaan, tulee heidän elinpiirinsä meillemkin näkyväksi ja ymmärrettäväksi.

Lähteet

Kansallisarkisto (Digitaaliarkisto)

Raastuvanoikeuksien renovoidut pöytäkirjat

Turun kämnerinoikeuden pöytäkirjat (TKO) 1642-98 (KA z:172-z:205)

Voudin- ja läänintilejä

Turun ja Porin läänin tilejä

KA 7263, Toistekirja 1656, Åbo Stadz Mantals Längdh Anno 1656, 233-287.

KA 7299, Toistekirja 1666, Åbo Stadz Mantals Lengd, Upprättadt aff Borgmästare och Råd den 15 Februarij A0 1666, 1100-1125.

KA 7336, Toistekirja 1676, Åbo Stadz Mantals Lengd, uprättat aff Borgmestare och Råd, för åhr 1676, 2927-2951.

KA 7373, Toistekirja 1686, Åbo Stadz Mantals Längd, 3139-3207.

KA 7404, Toistekirja 1696, Åbo Stadz Mantals Längd, 3963-4041.

KA 7447a, Toistekirja 1709, Mantals Längdh för Åbo Stadh Pro Anno 1709, 4282-4309.

KA 7465a, Toistekirja 1722. Mantahls Längd Öfwer Åbo Stad Pro Anno 1722, 3761-3815.

Painetut lähteet

Kuningalisen Maijjetetin ASETOS ja Käsky/ Palckawäest ja Palckolisist. Prändäty Turusa/ Pietari Hannuxen Pojalda Acad. Typ. Anno 1664. Kansallisarkisto Turku, Kruunusarja.

Olao Eriçi 1628: *Speculum Domesticum*. Calmar. Tryckt hoos Christoph. Günther. Anno 1628.

Kollanius, Abraham (suom.) 1645–1648: *Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki liitteineen. Suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius*. Rapola, Martti 1926 (julk.). Suomen kielen muistomerkkejä III, 2. Helsinki. Kotimaisten kielten keskus, https://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/lait/koll.kl_rdf.xml. Luettu 1.12.2022.

Kirjallisuus

Aalto, Seppo 1996: Seksuaalirikollisuus, kontrolli ja yhteiskunta 1500- ja 1600-luvuilla. *Laittomuuden laitateillä. Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäiviin*. Toimittanut Sari Forsström. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 1/1996. Yliopistopaino. Helsinki.

Bladh, Christine 2008: *Med främlingarnas ögon. Rodderskor på Stockholms vatten*. Red. Christine Bladh. Monografier utgivna av Stockholms stad 202. Stockholmia Förlag. Stockholm.

Bonsdorff, Carl von 1894: *Åbo stads historia under sjuttonde seklet*. Bidrag till Åbo stads historia. Utgifna på föranstaltande af Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. Helsingfors.

Borenberg, Paul 2020. *Tjänstefolk. Vardagsliv I underordning Stockholm 1600–1635*. (*Servants everyday life in submission, Stockholm 1600-1635*). Akademisk avhandling. Göteborgs universitet, Institutionen för historiska studier.

Clark, Alice 1919: *Working Life of Women in the Seventeenth Century*. George Routledge & Sons Ltd (reprinted 1982 Routledge & Kegan Paul). London, Boston and Henley.

Dübeck, Inger 2004: Property and authority in Danish marital law. *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400–1900*. Edited by Maria Ågren and Amy Louise Erickson. Women and Gender in the early modern world. Ashgate. Padstow.

Fertig, Christine, Paping, Richard and French, Henry 2022: Introduction. *Landless Households in Rural Europe, 1600–1900*. Edited by Christine Fertig, Richard Paping and Henry French. Boydell & Brewer. The Boydell Press, Woodbridge.

Florén, Anders 1991: *Genus och producentroll. Kvinnoarbete inom svensk bergshantering, exemplet Jäders bruk 1640–1840*. Opuscula Historica Upsaliensia 7. Historiska institutionen vid Uppsala universitetet. Uppsala.

Forsman, Jaakko 1896: *Suomen lainsäädännön historia. Sen pääpiirteet*. Edellinen osa. SKS. Helsinki.

Harnesk, Börje 1990: *Legofolk. Drängar, pigor och bönder i 1700- och 1800-talens Sverige*. Akademisk avhandling. Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the Humanities 96. Almqvist & Wiksell International, Stockholm, Sweden.

Kallioinen, Mika 2000: *Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvariyhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle*. SKS. Bibliotheca Historica 59. Helsinki.

Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria 2009: *Noitavaimo ja neitsytäiti. Naisten arki keskiajalta uudelle ajalle*. Atena. Jyväskylä.

Kent, D. A. 1989: *Ubiquitous but Invisible: Female Domestic Servants in Mid-Eighteenth Century London. History Workshop No 28 (Autumn, 1989)*. Oxford University Press.

Lahtinen, Anu 2006: Piika: nuori, naimaton palvelusnainen 1300–1600. *Työtelias ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Toimittaneet Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1092. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Lamberg, Marko 2006: Piikojen selviytyminen Tukholmassa 1450–1650. *Työtelias ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Toimittaneet Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1092. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Laitinen, Riitta 2017: *Order, Materiality, and Urban Space in the Early Modern Kingdom of Sweden*. Crossing Boundaries. Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies (TUCEMEMS). Turun yliopisto. Amsterdam University Press.

Laitinen, Riitta 2006: 1600-luvun kaupunkia rakentamassa. Katsaus Turun kaupungin materiaaliseen järjestykseen. *Ennen ja nyt – historian tietosanomat*. 2/2006. http://www.ennenjanyt.net/2006_2/referee/laitinen.html. 11.9.2013.

Ling, Sofia 2011: Genusarbetsdelning i tidigmoderna städer. *Levebröd. Vad vet vi om tidigmodern könsarbetsdelning?* Benny Jacobsson & Maria Ågren (red.). Opuscula Historica Upsaliensia 47. Uppsala.

Miettinen, Riikka & Lindström, Jonas 2022: Survival in a Hostile Agrarian Regime: Landless and Semi-Landless Households in Seventeenth-Century Sweden and Finland. *Landless Households in Rural Europe, 1600–1900*. Edited by Christine Fertig, Richard Paping and Henry French. Boydell & Brewer. The Boydell Press, Woodbridge.

Miettinen, Tiina 2012: *Ihanteista irrallaan. Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun*. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.

Miettinen, Tiina 2015: *Piikojen valtakunta. Nainen, työ ja perhe 1600–1700-luvuilla*. Atena. Keuruu.

Niukkanen, Marianna, Seppänen, Liisa & Suhonen, Mervi. 2014: Kaupunkirakentaminen Suomessa keskiajalla. Julkaisussa: Lilius, Henrik & Kärki, Pekka (toim.) *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Nygård, Toivo 1989: *Suomen palvelusväki 1600-luvulla: palkollisten määrä, työ, palkkaus ja suhteet isäntäväkeen*. Historiallisia tutkimuksia 150. Jyväskylä.
- Ojala-Fulwood, Maija 2021: *Perhe ja verstas. Itämeren kaupunkien käsityöläiselämää keskiajalla ja uuden ajan alussa*. Gaudeamus. Tallinna Raamatutrukikoja OÜ. Tallinna.
- Pihkala, Erkki 2001: *Suomalaiset maailmantaloudessa keskiajalta EU-Suomeen*. Tietolipas 181. SKS. Helsinki.
- Prytz, Christine 2017: *Life-Cycle Servant and Servant for Life: Work and Prospects in Rural Sweden c. 1670–1730*. *Servants in Rural Europe 1400–1900*. Edited by Jane Whittle. People, Markets, Goods: Economies and Societies in History. Volume 11. Boydell & Brewer.
- Pylkkänen, Anu 2006: *Naispalvelijoiden oikeudellinen asema 1664–1922. Työtelias ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Toimittaneet Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1092. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Pylkkänen, Anu 1990: *Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maalaistalous oikeuskäytännön valossa 1660–1710*. Lakimiesliiton kustannus. Jyväskylä.
- Rahikainen, Marjatta 2006: *Kadonneen työn jäljillä. Työtelias ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Toimittaneet Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1092. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Ranta, Raimo 1975: *Turun kaupungin historia 1600–1721*. Nide I. Turku.
- Rosander, Göran 1967: *Herrarbete. Dalfolkets säsongvisa arbetsvandringar i jämförande belysning*. Skrifter utgivna genom landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Serie B:13. AB Lundequistska Bokhandeln. Uppsala.
- Sarti, Raffaella 2008: 'All masters discourage the marrying of their male servants, and admit not by any means the marriage of the female': Service and Celibacy in Western Europe from the Sixteenth to the Nineteenth Century. *European history quarterly*, 2008, Vol.38 (3). SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi & Singapore.
- Seppänen, Liisa 2015: Kadut ja kaupunkisuunnittelu keskiajan Turussa. *HAIK* 2/2015.
- Simonton, Deborah 2003: *A History of European Women's Work: 1700 to the Present*. Taylor & Francis Group. First published in 1998 by Routledge, London.
- Stadin, Kekke 2004: *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige*. Nordic Academic Press. Riga.
- Stadin, Kekke 1993 (Tredje upplaga 1998): *Stormaktskvinnor. Makt & vardag. Hur man styrde, levde och tänkte under svensk stormaktstid*. Femton uppsatser redigerade av Stellan Dahlgren, Anders Florén och Åsa Karlsson. Atlantis. Stockholm.
- Uppenberg, Carolina 2018: *I husbondens bröd och arbete. Kön, makt och kontrakt i det svenska tjänstefolkssystemet 1730–1860*. Gothenburg Studies in Economic History 20. Department of Economy and Society, University of Gothenburg, School of Business, Economics and Law. Printed by BrandFactory, Källered, Sweden.

Vainio-Korhonen, Kirsi 2006: Kaupunkilaispiikojen elämää 1770-luvun Turussa. *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Toimittaneet Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1092. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Vainio-Korhonen, Kirsi 2002: *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjäyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. Historiallisia tutkimuksia 213. SKS. Helsinki.

Vainio-Korhonen, Kirsi 2001: Nainen – vanhemman kaupunkihistorian tutkimaton sukupuoli. *Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa*. Historia mirabilis I. Toim. Anu Lahtinen. Turun historiallinen yhdistys ry. Saarijärvi.

Whittle, Jane 2017: Introduction: Servants in the Economy and Society of Rural Europe. *Servants in Rural Europe 1400–1900*. Edited by Jane Whittle. People, Markets, Goods: Economies and Societies in History. Volume 11. Boydell & Brewer.

Wiesner-Hanks, Merry E. 2001 (2005): *Gender in History. New perspectives on the past*. Blackwell Publishing. Malden.

Voionmaa, Väinö 1913: *Turun kansanluokat v. 1635*. Historiallinen aikakauskirja 1913. Yhdestoista vuosikerta. Helsinki.

Ågren, Maria 2011: Genus och arbete under tidigmodern tid. *Levebröd. Vad vet vi om tidigmodern könsarbetsdelning?* Benny Jacobsson & Maria Ågren (red.). Opuscula Historica Upsaliensia 47. Uppsala.